

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده علوم سیاسی ، گروه اندیشه سیاسی در اسلام

پایان نامه برای دریافت کارشناسی ارشد (M.A)

عنوان:

نظام سیاسی در اندیشه محقق کرکی

استاد راهنما:

دکتر محمد توحید فام

استاد مشاور:

دکتر محمد رحیم عیوضی

پژوهشگر:

احمد شکری

زمستان ۱۳۹۴

تقدیم به:

روح بلند و ملکوتی حضرت امام خمینی (ره) که با حرکت بزرگ خود باعث ایجاد انقلاب و پایه گذار حکومت شیعی علوی گردید و

مقام عظامی ولایت که با تدویم راه ایشان موجب استحکام و شکوفایی آن گردیدند

سپاس و درود بر اساتید ارجمندی که بار اهنایی های خود در تحقق این موضوع مریاری نمودند.

استاد ارجمند جناب آقای دکتر تو حید فام

استاد ارجمند جناب آقای دکتر عیوضی

استاد ارجمند جناب آقای دکتر رهبر

بسمه تعالی

تعهذنامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجناب احمد شکری دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجوی ۹۱۰۶۰۸۹۹۱ در رشته اندیشه سیاسی در اسلام که در تاریخ ۹۴/۱۱/۷ از پایان نامه خود تحت عنوان نظامهای سیاسی در اندیشه محقق کرکی "دفاع نمودم. بدینوسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجناب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلا برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی هم سطح، پایین تر یا بالاتر در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجناب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدارک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضا

بسمه تعالی

درتاریخ: ۹۴/۱۱/۷

دانشجو کارشناسی ارشد آقای احمد شکری از پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره ۱۸ به حروف هجده و با درجه مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

بسمه تعالی

دانشکده علوم سیاسی

(این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشگاه تهیه شده است)

نام واحد دانشگاهی : تهران مرکزی	کد واحد: ۱۰۱	کد شناسایی پایان نامه : ۱۰۱۲۰۸۱۲۹۳۱۰۲۹
عنوان پایان نامه : نظامهای سیاسی در اندیشه محقق کرکی		
نام و نام خانوادگی دانشجو : احمد شکری	شماره دانشجویی : ۹۱۰۶۰۸۹۹۱	تاریخ شروع پایان نامه :
رشته تحصیلی : اندیشه سیاسی در اسلام	استاد راهنما : دکتر محمد توحید فام	تاریخ اتمام پایان نامه : ۹۴/۱۱/۷
	استاد مشاور: دکتر محمد رحیم عیوضی	
آدرس و شماره تلفن :		
چکیده پایان نامه (شامل خلاصه، اهداف، روش های اجرا و نتایج به دست آمده).		
<p>عمده ترین ویژگی حاکم و حکومت در اندیشه سیاسی هدایت صحیح جامعه یا انسان به سوی کمال مطلوب است ، بررسی اندیشه های حکومتی صاحب نظران نشان میدهد، اندیشه های محقق کرکی در موضوع حکومت اسلامی که بر اصول امامت و ولایت فقیه در عصر غیبت استوار می باشد پاسخی مناسب برای تمامی سوالات مطروحه را در بر خواهد داشت. الگوی حکومتی که در آن پیشرفت جامعه همواره با شکوفایی انسان ها و حفظ کرامت انسانی همراه است. از عمده ترین ویژگی نظام اسلامی در اندیشه محقق کرکی متفاوت از اندیشه دیگر اندیشمندان اسلامی، که می تواند در شرایط جدید به نیازهای جامعه پاسخ دهد ، همان حاکمیت ولایت فقیه در عصر غیبت بوده و اجرای دقیق حکومت اسلامی بر پایه این اندیشه ، تاثیر بسزایی در بهبود و پیشرفت اقتصادی ، فرهنگی و اجتماعی و ثبات دولتها خواهد داشت ، در طول تاریخ مولفه های حکومت اسلامی در اندیشه محقق کرکی مدنظر حکمرانان اسلامی نبوده و یا ناقص به اجرا در آمده است.</p> <p>شرایط امروز جامعه جهانی نیازمند الگوی مناسب نظام سیاسی است ، که در اندیشه محقق کرکی می توان یافت ، همچنین به دلیل اعتقادات عمیق مردم به دین مبین اسلام ، پذیرش مولفه های حاکمیت مناسب در اندیشه محقق کرکی با موفقیت بیشتری همراه خواهد بود . مولفه های حکومت اسلامی ایده آل در نگاه اول به یک تنوری می ماند، اما بنظر در عمل تاثیر بسزایی در پیشرفت جامعه خواهد داشت .</p> <p>محقق کرکی بنیانگذار ولایت فقیه در ایران چنین میفرماید : باید در دل بذر حکومت مستضعفین را کاشت و برای عملی شدن آن گام برداشت. ما بر این عقیده ایم که فقیه جامع شرایط باید پیا خیزد و به عنوان حاکم جامعه اسلامی مقتدر و استوار رهبری را بدست گیرد و اسلام را به عنوان یک اندیشه مهم سیاسی و اجتماعی مطرح کند و آن را بسان نظام کاملی برای اداره جوامع بشری عرضه کند. اختیارات حکومتی رسول الله را امامان معصوم یکی پس از دیگری دارا هستند و فقیه جامع شرایط نایب امام معصوم است و تمام اختیارات حکومتی او را داراست.</p> <p>کلید واژها: ، نظام سیاسی ، حکومت دینی ، شیعه ، ولایت فقیه.</p>		

تاریخ و امضا :

مناسب است
 مناسب نیست

نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهش نامه دانشگاه

فهرست

فصل اول

- ۱..... کلیات پژوهش
- ۲..... مساله تحقیق
- ۳..... اهداف تحقیق
- ۴..... اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه انتخاب آن
- ۱۰..... پیشینه تحقیق
- ۱۴..... سوالات یا فرضیه های تحقیق
- ۱۶..... چارچوب نظری تحقیق
- ۱۶..... مدل تحقیق
- ۱۶..... روش تحقیق
- ۱۷..... مشکلات و موانع
- ۱۷..... سازماندهی

فصل دوم

- ۲۱..... چارچوب نظری و روشی
- ۲۲..... نظام سیاسی در اندیشه اندیشمندان و علما

۲۲	.....نظام سیاسی افلاطون
۲۲	.....ضرورت حکومت فیلسوف
۲۳	.....نظام سیاسی افلاطونی
۲۴	.....نظام سیاسی از نظر ارسطو
۲۶	.....جان لاک
۲۷	.....نظام سیاسی از نظر ابن رشد
۲۷	.....اندیشه و سیاست در منظومه فکری ابن رشد
۲۸	.....نظام سیاسی از نظر فارابی
۳۰	.....فلسفه و نظام سیاسی فارابی
۳۱	.....(۱) رهبری
۳۳	.....(۲) نهادهای حکومتی
۳۴	.....نظام سیاسی از نظر ابن خلدون
۴۰	.....نظام سیاسی از نظر ابن سینا
۴۱	.....۱- اجتماع بشری و چگونگی تاسیس مدینه
۴۱	.....۲- قانون و قانونگذار در مدینه
۴۳	.....انواع نظام سیاسی در اندیشه ابن سینا
	فصل سوم
۴۵	.....اسلام و نظام سیاسی
۴۶	.....حکومت و نظام سیاسی در اسلام
۴۷	.....دلایل ضرورت حکومت و نظام سیاسی در اسلام

- ۱- دلیل عقلی..... ۴۷
- ۲- ضرورت اجرای احکام الهی..... ۴۷
- ۳- زوال دین بی دولت..... ۴۹
- ۴- دفع ضرر از دارالاسلام..... ۴۹
- ۵- سیره پیشوایان اسلام..... ۵۰
- ۶- آیات..... ۵۰
- ۷- روایات..... ۵۱
- نظام سیاسی اهل سنت..... ۵۱
- دلایل وجود و وجوب خلافت..... ۵۲
- اصول نظام سیاسی اهل سنت..... ۵۴
- پایه های ارزشی در نظام سیاسی اهل سنت..... ۵۵
- نظریه های خلافت قدیم..... ۵۷
- ساختار خلافت قدیم..... ۵۸
- کارکرد خلافت قدیم..... ۵۹
- نظریه های خلافت جدید..... ۶۱
- ساختار خلافت جدید..... ۶۴
- کارکرد خلافت در نظریه های جدید..... ۶۷
- نظام سیاسی شیعه..... ۷۰
- ویژگی های عمومی امامت شیعه..... ۷۰
- پایه های ارزشی امامت شیعه..... ۷۳

فصل چهارم

۷۹	اندیشه محقق کرکی
۸۰	زندگی نامه محقق کرکی
۸۹	مخالفان کرکی
۹۲	تألیفات کرکی
۹۳	خانواده کرکی
۹۴	شهادت محقق ثانی
۹۴	شاگردان محقق ثانی
۹۵	اندیشه سیاسی کرکی
۹۵	امامت
۹۷	ولایت فقیه در عصر غیبت
۱۰۰	شرایط فقیه
۱۰۱	اختیارات فقیه
۱۰۶	نتیجه گیری
۱۱۲	منابع

فصل اول

کلیات پژوهش

مساله تحقيق

جهان اسلام با چالش هايي سياسي و فرهنگي ريشه اي مواجه است که ناشی از دگرگونی های حاصل از پیشرفت علم و نو اندیشی و طرح نیاز های جدید فرهنگی و اجتماعی است که درچنین شرایطی، چارچوب فکری جامعه نو اندیش نیاز به پاسخ های قوی و مستند دارد تا به نتیجه مطلوب دست یابد توجه به تولید فکرو اندیشه در زمانه حاضر میتواند پاسخگویی مناسبی در راستای باز شناسی دین و ارتباط دین و سیاست داشته باشد. که جامعه مدنی نیز از طریق بسیج افکار عمومی مشارکت درفعالیت های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی ارتباط متقابل و مناسب میان حکومت و سیاست را ارائه می نماید. از آن جا که هریک از حوزه های دین و حکومت جدای از یکدیگر، در اجرای وظایف و مأموریت های محوله ضعف ها و قوت هایی دارند. جریان اندیشه ای اتصال دو مقوله می تواند ارتباطی سازنده میان این دو حوزه را فراهم. و نقش حیاتی و موثری را ایفا نماید.

درچند دهه کنونی وبه خصوص پس از تاسیس جمهوری اسلامی ایران این موضوع همواره از نگرش های مختلف مورد بحث واندیشه ورزی و حتی توجیه بوده و باعث شده که در شرایط حاضر بیش از گذشته این موضوع مورد نقد و بررسی و توجه قرار گیرد.

عنایت به اینکه محقق کرکی در طول عمر گهربار خود موانع و مشکلات و چالشهای زیادی را پشت سر گذاشتند و ایشان همواره در راه به ثمر رساندن حکومتی که دین در آن نقش اول را داشته باشد با اندیشمندان مسلمان درتقابل بوده ودر مباحث و استدلالات بسیار قوی ظاهر می شده ضرورت دارد از

اندیشه سیاسی ایشان به عنوان راهنما و الگوی مناسب حکومتی دینی که در آن پیشرفت جامعه همواره با شکوفایی انسان ها و حفظ کرامت انسانی مبنی بر فضیلت دینی و اسلامی مد نظر باشد بهره برداری نمود..

بنابراین ارائه یک الگوی مطلوب از حکومت اسلامی مناسب در زمان غیبت امام زمان (عج) براساس اندیشه های سیاسی پیامبر اکرم (ص) و ائمه معصومین (ع) از آرمان های اصیل انقلاب و نظام جمهوری اسلامی است در نتیجه پرداختن به اندیشه سیاسی این عالم بزرگ و معرفی ابعاد نظری و همچنین رویکرد عملی ایشان در امر حکومت علاوه شناخت اندیشه سیاسی آن اندیشمند به عنوان راهنما و ضابطه حکومتی در نظام جمهوری اسلامی، زمینه وفاق و پذیرش بیشتر حکومت بر پایه ولایت فقیه را فراهم خواهد نمود و برای پیشرفت و تعالی کشور مفید مثمر ثمر خواهد بود.

این پایان نامه در مقام آن است که مبانی نظری، ابعاد اندیشه ای محقق کرکی (حکومت اسلامی، ولایت فقیه، استدلال منطقی، پاسخگوی مناسب، و مردممداری، توجه به آرای عمومی و، اثربخشی و کارایی) که چشم انداز و آرمان های حکومت داری بر پایه اسلام را شکل می دهند، در اندیشه سیاسی ایشان بازشناسی و مولفه های حکومت اسلامی را در اندیشه سیاسی آن عالم در ادبیات سیاسی رایج کشور در چهار چوبی روشمند بررسی و در واقع یک الگوی حکومت اسلامی ارائه نماید.

اهداف تحقیق

در این نوشتار بر آنیم تا ضمن شناسایی و مرور نظام های سیاسی تعدادی از اندیشمندان و صاحب نظرانی که مقبولیت نسبی جهانی، اسلامی دارند از جمله، جان لاک، افلاطون، ارسطو، ابن رشد، فارابی، ابن خلدون و ابن سینا که افکار و نظرات ایشان در موارد مختلف بالاخص در باره تشکیل حکومت، پایه ها و چگونگی آن مورد مطالعه متدوال دانشگاه های جهانی و اسلامی است و نظرات بخشی از آنان پایه گذار تفکر حکومتی و نظام های سیاسی اکنون جهان غرب می باشد که شناخت آن جزئی از اهداف اختصاصی و نیز بررسی حکومت و نظام سیاسی و دلایل ضرورت های آن در اسلام و روش الگویی انجام شده در تاریخ اسلام از جمله نظام سیاسی اهل سنت، نظام سیاسی شیعه و ویژگی ها پایه های ارزشی امامت شیعه و باز شناسی کارکرد دولت در نظریه های بیان شده و روش های انجام شده در جوامع اسلامی که از دیگر اهداف اختصاصی تحقیق است که با ادله های عقلی و نقلی بیان شده، بدون درج ایرادات، به خواننده تصویر پنهانی از ایرادات، کاستی ها و خلایق های نظرات بیان شده را نشان داده سپس با بیان نظریه فقها در مورد

ولایت فقیه و بیان نقطه نظرات ایشان تصویری از نظام سیاسی مبتنی بر نظریه ولایت فقیه را که از جمله اهداف اختصاصی تحقیق می باشد، را به تصویر کشیده با بیان و شناسایی شخصیت جناب محقق کرکی و مروری بر اندیشه های ایشان که کارکرد حکومتی داشته و مبتنی بر نظریه ولایت فقیه است، و اعلام چگونگی هویت پیدا کردن این نظریه و تفکر حکومتی و شرایط فقیه و اختیارات ایشان در حکومت زمان غیبت امام زمان (عج)، نظام سیاسی و حکومت مورد نظر این شخصیت بزرگ را که بر پایه ولایت فقیه بوده و هدف کلی تحقیق را شامل میشود ابراز و نحوه تعامل زیر ساخت حکومتی آن را در چند مورد پایه ای که در نظرات اندیشمندان مورد نظر بود را بررسی نماییم

اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه انتخاب آن

با توجه به چالشهای حکومتهای مادی در جوامع جهانی وعدم پاسخگویی به نیازهای معنوی انسان وشکست حکومتهای دینی منحرف شده در غرب حکومت اسلامی برپایه ولایت فقیه در مفهوم جدید درواقع پاسخی به شرایط جدید است ودرآغاز هزاره جدید برای پاسخ به نیاز های جدید اسلام جهانی پا برعرصه گذاشته است. و توجه به نیاز هایی که ناشی از عواملی مانند رشد یافتگی جوامع اسلامی،توسعه نیروی انسانی،توسعه سیاسی به ویژه مردم سالاری دینی است که ارائه یک الگوی دینی براساس اندیشه های سیاسی اسلام بسیار ضروری به نظر می رساند از آنجا که در هریک از تئوری ها وایدئولوژی ها ومکاتب نگاه خاصی به الگوی حکومت وجود دارد مولفه های حاکمیت در اندیشه سیاسی اسلام بازشناسی و ارائه الگویی مناسب عمده ترین انگیزه انتخاب این پژوهش می باشد.

تعریف مفاهیم : در ذیل به تعریف چند واژه و اصطلاح که در تحقیق به کار برده شده می پردازیم.

پولیس یا پولتیک : یونانی ها واژه ی «پولیس» را به معنی شهر به کار می بردند. واژه ی «پولیتیک» مشتق از آن و منسوب به آن است و باید به «شهری» ترجمه شود

حکومت : حکومت نظامی است که تحت آن یک کشور یا یک اجتماع اداره می شوند.و حکومت ابزاری است که به وسیله آن سیاست های دولت مورد اعمال واقع می شوند و همین طور این نهاد خود سیاست گذار و تعیین کننده راهبردهای پیش روی کشور است. نوع حکومت و شکلی که کشور با آن اداره می شود،

به نظام‌های سیاسی مختلف و نهادها و ابزارهایی بستگی دارد که مورد استفاده ایشان قرار می‌گیرد. این نهاد معمولاً از سه بخش یا قوه تشکیل می‌شود: قوه مقننه، قوه مجریه و قوه قضاییه.

تمام کشورها با حکومت‌هایی که از پی هم می‌آیند، اداره می‌شوند. و هر حکومتی که جایگزین حکومت دیگر می‌شود متشکل از بدنه‌ای از افراد است که تصمیمات سیاسی را اتخاذ کرده و بر اجرای آنها نظارت دارند. کارکرد ایشان این است که قوانین را ایجاد کرده و آنها را عملی سازند و در مواقع اختلافات و درگیری‌ها میان طرفین دعوا داوری کنند. در بعضی از جوامع، این حکومت‌ها به گونه‌ای ابدی یا موروثی کنترل امور را در دست دارند. در دیگر جوامع، مانند دموکراسی‌ها، نقش‌های سیاسی در جای خود باقی می‌مانند اما جا به جایی در میان افرادی است که در این نقش‌ها و موقعیت‌ها قرار می‌گیرند.

حکومت به هر شکلی که وجود داشته باشد بر تمام فعالیت‌های شهروندان به طرق بسیار مهمی تاثیر گذار است. به همین دلیل، دانشمندان علم سیاست عموماً بحث می‌کنند که حکومت نباید به تنهایی مورد مطالعه قرار بگیرد، بلکه این مطالعه باید به همراه مطالعه انسان‌شناسی، اقتصاد، تاریخ، فلسفه، علم و جامعه‌شناسی باشد.

سیاست : سیاست به معنی پولیتیک یا علم شهر داری است .

ولایت : سرپرست ، راهنما ، ولایت گاهی در نظام تکوین است که یکی ولی تکوینی است و دیگری مولی علیه تکوینی، مثل این که ذات اقدس اله، ولی آدم و عالم است، یا نفس انسانی نسبت به قوای درونی خود ولایت دارد و به هر گونه استخدام، استعمال و کاربردی نسبت به قوای وهمی و خیالی و نیز بر اعضا و جوارح سالم خود ولایت دارد، همین که دستور دیدن یا شنیدن داد چشم و گوش اطاعت می‌کند، اگر عضو، فلج و ناقص نباشد، مولی علیه، نفس است .این نوع ولایت، بازگشتش به علت و معلول است. هر علتی، ولی معلول است، هر معلولی مولی علیه

ولایت فقیه: ولایت فقیه، مثل ولایت بر مجنون و سفیه و صغیر نیست، بلکه به معنای ولایت مکتب است که والی آن انسان معصوم یا نایب عادل اوست خود پیغمبر جزو مولی علیه مکتب است ؛یعنی شخصیت حقیقی پیغمبر با افراد دیگر جزو مولی علیه، و شخصیت حقوقی او ولی است. شخصیت حقیقی ائمه نیز در ردیف مولی علیه هستند، شخصیت حقوقی آنها ولی است.

ساختار سیاسی : مجموعه نهاد ها و مراکزی که قدرت سیاسی را در دست دارند و یک کلیت واحد را به وجود می آورند، ساختار سیاسی می نامند. این کلیت متاثر از تمامی خصلت ها و ویژگی هایی است که به جامعه ی مربوطه هویت می بخشند. به طور کلی می توان دو نوع ساختار عمده را از هم تفکیک کرد : یکی ساختار ساده و غیر تخصصی که در جوامع سنتی دیده می شود و در آن کارویژه ها و ارگان ها از هم تفکیک نشده اند و نوع دیگر ساختار پیچیده ، متنوع، تمایزگذاری شده، تخصصی و نهادینه است که در جوامع مجهز به فرهنگ سیاسی مشارکتی شکل می گیرد. قدرت سیاسی و شیوه استقرار آن، نهاد ها و سازمان های موجود در جامعه و زیر مجموعه های نظام سیاسی ؛ عناصری هستند که می توانند ماهیت و نوع ساختار سیاسی را آشکار سازند. (کتاب درآمدی بر جامعه شناسی سیاسی، دکتر احمد نقیب زاده، ص ۱۶۵ - ۱۶۹ انتشارات سمت، تهران، ۱۳۸۷)

نظام سیاسی : مقصود از نظام سیاسی، دولت و حکومت به معنای عام است. دولت به معنای عام سازمان قدرت به حساب می آید. این سازمان تشکیل شده است از افراد، که معمولاً با عنوان حاکمان و رهبران از آنها یاد می کنیم و نهاد ها که هر کدام کارویژه های تعریف شده مربوط به خودشان را انجام می دهند. (کتاب درآمدی بر مستندات قرآنی فلسفه سیاسی امام خمینی، دکتر نجف لک زایی، ص ۱۳۰ - ۱۳۱ ، انتشارات بوستان کتاب، قم، ۱۳۸۷)

نظام های سیاسی علی رغم تفاوت هایشان ، ویژگی های مشترکی نیز دارند. ویژگی های مهم نظام سیاسی یا همان دولت به معنای عام از این قرار است:

۱ : دارای اقتدار عام و فراگیر هستند

۲ : قوانین آنها آمرانه و حاکم بر دیگر مقررات و قوانین در هر جامعه است

۳ : کاربرد مشروع قدرت منحصر در اختیار آنهاست

۴ : استمرار نظام سیاسی و دولت عضویت غیر ارادی افراد در آن (کتاب نظام سیاسی و دولت در اسلام، دکتر داوود فیروزی، ص ۷ - ۱۲ ، انتشارات سمت، ۱۳۸۶).

دولت : مجموعه ای از افراد و نهاد ها که قوانین فائده در یک جامعه را وضع و با پشتوانه قدرت برتری که در اختیار دارند، اجرا می کنند.

اهل سنت : واژه سنی از لحاظ لغت منسوب به «سنت» است، و سنت به عملی گفته می شود که منطبق بر سنت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله باشد و از این رو در مقابل «بدعت» قرار می گیرد. و در اصطلاح به یکی از دو فرقه بزرگ از مسلمانان گفته می شود که اکثریت مسلمانان را در بر می گیرد. در مقابل شیعه که اقلیت را تشکیل می دهند. اختلاف اصلی این دو فرقه بر سر مسئله جانشینی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و مسئله امامت است. اساس پیدایش این عنوان به صورت تسمیه گروهی از مسلمانان در قرنهای دوم و سوم هجری بود که مکتب متکلمین اسلامی مانند اشاعره و معتزله و جبریه و قدریه و مانند اینها بنیان شد، که جمعی از فقها و محدثین آن عصر به عنوان استنکار از آن گروهها گفتند: ما جز سنت رسول خدا صلی الله علیه و آله چیزی را به نام اسلام نمی شناسیم، که فرمود: «علیکم بسنتی و سنه خلفائی» و نیز فرمود: «فمن لم یعمل بسنتی فلیس منی». اما پس از گذشت زمان و گرایش اکثر مسلمانان به این مکاتب، این نام در مقابل نام شیعی شناخته شد.

اهل سنت معتقدند محمد صلی الله علیه و آله، پیامبر اسلام، پس از خود جانشینی تعیین ننموده است و بعد از پیامبر مردم می توانند با تشکیل شورا جانشین و خلیفه پیامبر را انتخاب نمایند. در مقابل شیعیان معتقدند پیامبر اکرم جامعه اسلامی را بدون تعیین رهبر رها نکرده است و بعد از خود علی ابن ابی طالب را به فرمان خدا عنوان خلیفه برگزیده است. از این رو پس از درگذشت پیامبر صلی الله علیه و آله، نخست با تشکیل شورا در سقیفه بنی ساعده، طبق سنت شورا و بیعت، ابوبکر را که از صحابه (یاران) بود برای خلافت بعد از رسول خدا صلی الله علیه و آله انتخاب کردند. البته ابوبکر بعد از خود به این مبنا عمل نکرد و به صلاحدید خود عمر را به جانشینی خود انتخاب کرد. عمر نیز بعد از ابوبکر به هیچکدام از این دو روش عمل نکرد و شورایی ۶ نفره تشکیل داد تا یکی را از میان خود به خلافت انتخاب نمایند.

اهل سنت در مسایل فقهی، ابتدا قرآن و سپس احادیث پیامبر و بعد از آن احادیث معتبر صحابه و اجماع را مورد استفاده قرار می دهند.

شیعه : شیعه در لغت به معنای پیروان و یاران آمده و در اصطلاح به کسانی گفته می شود که جانشینی پیغمبر اکرم (ص) را حق اختصاصی خانواده رسالت می دانند و در معارف اسلامی پیرو مکتب اهلیت (ع) می باشند.

به کسانی شیعه می گویند که قائل به امامت حضرت علی(ع) از طریق نص و وصیت پیغمبر(ص) می باشند و معتقدند که امامت از فرزندان او خارج نشده است و می گویند پیشوایی مسلمین امری نیست که مربوط به اجماع امت باشد و امری مهمل نمی باشد که رسول اکرم (ص) درباره اش وصیتی نکرده و به فرد مورد اعتماد خود واگذار ننموده باشد. شیعیان عصمت از کبائر و صغائر را برای ائمه ثابت می دانند و تولی و تبری را جز در حال تقیه عملاً و قولاً واجب می دانند.

نام شیعه علی(ع) و شیعه اهل بیت(ع) در سخنان حضرت رسول اکرم (ص) بسیار دیده می شود ام سلمه می گوید رسول خدا(ص) فرمود: «شیعه علی هم الفائزون یوم القیامة» یعنی پیروان علی تنها کسانی هستند که در روز قیامت اهل نجاتند [مجمع البیان] این حدیث در جوامع حدیثی اهل سنت نیز نقل شده است. [قاموس قرآن]

جابر بن عبدالله انصاری می گوید: در نزد رسول خدا (ص) بودم که علی از دور نمایان شد. پیغمبر (ص) فرمود: «سوگند به آن که جانم بدست اوست این شخص و شیعیانش در قیامت رستگار خواهند بود» ابن عباس می گوید: موقعی که آیه « إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ؛ (امّا) کسانی که ایمان آوردند و اعمال صالح انجام دادند، بهترین مخلوقات (خدا)یند! [سوره بینه، آیه ۷، ترجمه آیت الله مکارم شیرازی] » نازل شد. پیغمبر به علی(ع) فرمود: مصداق این آیه تو و شیعیانت می باشی که در قیامت خوشنود خواهید بود و خدا هم از شما راضی است. [تفسیر در المنثور بقلم جلال الدین سیوطی از علمای اهل سنت: ۳۷۹/۱ و غایه المرام: ۳۲۶] روایات بدین مضمون در مصادر معتبر اهل سنت بسیار است که این مختصر را گنجایش آن نیست.

و مهمتر از آنچه بیان شد شیعه کسانی هستند که با استدلال به روایات متواتر که از طریق اهل سنت وارد شده است و از آیات قرآن کریم قابل استفاده است ائمه اهل البیت علیهم السلام را مرجع دینی می دانند یعنی برای فهم کامل متون دینی باید به آنان رجوع کرد.

الف: إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً (خداوند فقط می خواهد پلیدی و گناه را از شما اهل بیت دور کند و کاملاً شما را پاک سازد). [سوره احزاب، آیه ۳۳، ترجمه آیت الله مکارم شیرازی]

ب: لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ، و جز پاکان نمی توانند به آن دست زنند (دست یابند). (سوره واقعه، آیه ۷۹)

قرآن می فرماید حقیقت قرآن را جز مطهرون کسی لمس و درک نمی کند و در سوره احزاب فرمود این مطهرون اهل البیت هستند و ۷۰ و اندی روایت آمده است که اهل البیت علی فاطمه حسن و حسین علیهم السلام هستند که ۴۰ و اندی طریق آن از راویان اهل سنت است و تنها ۳۰ طریق این روایات از طرق شیعه است، البته بعضی از مفسرین اهل سنت خواسته اند با استفاده از سیاق آیات زنان پیامبر را هم جزء اهل البیت بشمارند اما این نکته بر آنان پوشیده مانده است که نزول آیه اهل البیت در حادثه ای خاص و جدا از آیات مربوط به زنان پیامبر اکرم (ص) بوده است و جایی برای استفاده از سیاق نیست از سوی دیگر روایت متواتر و قطعی الصدور ثقلین که قرآن و اهل بیت و عترت پیامبر را دو امر گرانها و پیوسته به هم معرفی می کند و حدیث متواتر مثل اهل بیتی سفینه نوح من رکبها نجا و من ترکها (غرق) هلاک؛ مثل اهل بیت من مثل کشتی نوح است که هر کس بر آن سوار شد نجات یابد و الا هلاک می شود. شیعه امامان اهل البیت علیهم السلام را مرجع دینی جهان اسلام می داند، ناگفته نماند که ادله حقانیت و صحت این مکتب بسیار گسترده تر از آن چیزی است که بیان شد.

ماهیت نظام سیاسی اسلامی

حکومت اسلامی در ماهیت، همچون جامعه های اتوییایی، ناکجا آبادی، خیالی و مدینه های فاضله نیست که دارای شرایط تحقق ناپذیر باشد؛ بلکه یک جامعه و تصویری کاملاً واقع بینانه و واقع گرایانه از سیاست و جامعه و مردم است که در عین ایده آل بودن و مطلوب بودن و آرمانی بودن، دارای شرایطی است کاملاً عینی و تحقق پذیر که با اصل و معیارها و شرایط جهانی اداره و برقرار می گردد؛

حکومت اسلامی چون دیانت اسلامی، دوسر دارد سری در آسمان، در دست خداوند که اصل حکم و حاکمیت و شریعت از ان اوست و او مصدر شریعت است و سری هم در زمین در دست بشر که مجری، مفسر و شارح قانون عامل به حکومت اوست؛ بدینسان می توان گفت: حکومت خدا در زمین و بر انسان جز در چارچوب و محدوده قانون و فهم ها و معیارهای خود انسان قابل شناخت و تفسیر نیست.

بنابراین، حکومت اسلامی ضمن صبغه الهی، آسمانی و خدایی داشتن هماهنگ با اصول و قواعد این جهان است لذا نباید از آن یک تصور و تصویر هولناک بدون دخالت انسان و مردم بدون برنامه مدون زندگی داشت، بلکه می توان گفت: حکومت اسلامی یک حکومتی با اسلوب و روش سایر حکومت های این

جهان است. به تعبیر امام خمینی(ره): پیغمبر اسلام(ص) تشکیل حکومت داد مثل سایر حکومت های جهان.

از این رهگذر اگر نام این حکومت، جمهوری هم گذاشته می شود، به همان اعتبار و تصویری است که انسان و جامعه از این کلمه می فهمد و جمهور در آن نقش دارد.

باز حضرت امام(ره) در این مورد فرموده است: جمهوری اسلامی جمهوری است مثل سایر جمهوری ها: یعنی انتخاب با ملت است و طرز جمهوری هم همان است که همه جا هست، اسلام در این امور سیاسی و مانند آنچیزی مخالف آنچه نزد عقلاست نیاورده، مگر در آن مفسده باشد، اسلام در این امر جدیدی مغایر این امر شایع دولت ها نیاورده است.

بدینسان، مردم، عقلا و سیاسیون، چه تصویر و تصور و برداشتی از حکومت، جمهور و جمهوریت دارند، همان تصور می تواند درباره حکومت اسلامی جاری و صادق و قابل انطباق باشد.

از این رو می توان به ماهیت و تعریف حکومت اسلامی پی برد که عبارت است از: حکومت قانون بر انسان، حکومت جمهوری و ضد استبداد، امانت و نه مالکیت و سلطنت و سلطه، مبتنی بر اصول شورا، بیعت، اجماع و در نهایت، دارای اجزاء، عناصر، شرایط و مؤلفه های دموکراسی، بر اساس قسط و عدل و عدالت، بر مبنای آرای اکثریت و نه اقلیت، مبتنی بر احقاق حق مردم، دارای ماهیت سیال، متغیر و متحول بر اساس نیاز زمان و مکان و خلاصه مبتنی بر روابط حقوق متقابل .

پیشینه تحقیق

پژوهشگرو نویسنده محترم جناب آقای سید محمدعلی حسینی زاده، در کتاب اندیشه سیاسی محقق کرکی خود

آورده که محقق کرکی از فقها و علمای بزرگ شیعی قرن دهم هجری است. در زمان وی شاه اسماعیل دولت شیعی صفوی را بنیان نهاد و کرکی از اولین فقهای بود که به همکاری با این دولت نوپا پرداخت و در تقویت آن کوشید و از این جهت او از بانیان همگرایی علما و دولت در این عصر محسوب می شود به لحاظ نظری اهمیت کرکی در طرح نظریه ولایت فقیه است نظریه ای که با توجه به شخصیت فقهی سیاسی کرکی در این دوره رواج گسترده ای یافت به نحوی که شاه پهماسب نیز بر آن صحه می گذاشت. تمرکز